

ΠΟΛΙΤΙΚΑ Ή ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΟΡΘΟ; Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ

Ιωάννης Αντ. Παναγιωτόπουλος*

Αν. Καθηγήτης
Τμήμα Θεολογίας, Θεολογική Σχολή,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη:

Το παροδικό φαινόμενο της Πανδημίας, το οποίο αν και πρόσκαιρο, λόγω της έντασής του προκαλεί έντονες αντιπαραθέσεις, υπήρξε αιτία εντάσεων και στο χώρο της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η αντιμετώπισή του μέχρι σήμερα σε πλαίσια ήπιας διαχείρισης διέσωσε τις τοπικές εκκλησίες από επαχθείς διασπάσεις, αλλά ταυτόχρονα επέτρεψε μια επώδυνα συνεχόμενη ριζοσπαστικοποίηση ομάδων και προσώπων. Η εισχώρηση μάλιστα, της *πολιτικής ορθότητας* μέσω συντηρητικών εκκλησιαστικών ομάδων στο διάλογο που αναπτύσσεται, είναι ίσως το πιο επικίνδυνο στοιχείο στην εξέλιξη των πραγμάτων, καθώς διαμορφώνει όρους αλλοίωσης στην ορθή εκφορά του θεολογικού λόγου, του λόγου της Εκκλησίας.

Article info:

Received: November 9, 2021
Correction: December 23, 2021
Accepted: January 6, 2022

Λέξεις Κλειδιά:

Πολιτική Ορθότητα,
Ορθόδοξη Θεολογία,
Πανδημία,
Θεωρία Δικτύων.

Όπως δεν είναι ασφαλές να κολυμπάμε με τα ρούχα μας, έτσι δεν πρέπει να ακουμπάμε τη θεολογία όταν έχουμε πάθη¹ σημειώνει ο όσιος Ιωάννης της Κλίμακος. Και είναι αλήθεια ότι η αδυναμία να κατανοήσουμε ή να προσεγγίσουμε το σύνολο των ζητημάτων που συμβαίνουν γύρω μας και πολύ περισσότερο μέσα μας, έχει μια κλίμακα διαφορετική από άνθρωπο σε άνθρωπο.²

1 ... ούκ ασφαλές μετ' έσθῆτος νήχεσθαι· οὐδὲ πάθος ἔχοντα θεολογίας ἄπτεσθαι (PG 88, 1097).

2 Πρβλ. Ιωάννης Σχολαστικός, *Πλάκες πνευματικά* (Λόγος άσκητικός του άββά Ιωάννου του ήγουμένου των έν τῷ Σινᾷ ὄρει μοναχών, ὄν και επέστειλε τῷ άββᾷ Ιωάννη τῷ ήγουμένῳ τῆς Ραιθοῦ, προτραπείς παρ' αὐτοῦ συντάξει), PG 88, 632-1164. Ο όσιος Ιωάννης ο της Κλίμακος σε αυτό το έργο το οποίο αποτελεί πνευματική κρηπίδα της νηπτικής ζωής, εξηγεί ότι η πνευματική ζωή απαιτεί χρόνο και προσδεύει σταδιακά, όπως η άνοδος μιας σκάλας. Ο ίδιος σημειώνει ότι ὁ μοναχός νήψεως πολλῆς, και άρεμβάστου νοός δέεται· τῷ μὲν προτέρῳ πολλάκις έβοήθησεν έτερος· τῷ δέ δευτέρῳ συνήργησεν άγγελος· νοεράς δυνάμεις συλλειτουργοῦσι, και φιλοχωροῦσιν έν ψυχικῷ ήσυχαστῆ. Τό δέ έναντίον σιωπήσω σοι· δογμάτων βυθός βαθός, νοῦς δέ ήσυχαστοῦ άλλεται ούκ άκινδύνως έν αὐτοῖς (PG 88, 1097).

Ακόμη δυσκολότερο είναι να προσλάβουμε και να ανταποκριθούμε στις αλλαγές. Ειδικά στις ημέρες μας οι αλλαγές που επέφερε η πανδημία είναι πολλές, και δεν είναι λίγες αυτές που τελικά ήρθαν για να μείνουν στη ζωή μας.³

*Όλα έρχονται από σένα, όλα βρίσκονται μέσα σε σένα, όλα ξαναγυρίζουν σε σένα*⁴ επαναλαμβάνει στωικά ο Μάρκος Αυρήλιος. Και αν αυτά τα λόγια θυμίζουν σκηνές από την καθημερινότητά μας, στην ουσία έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τους ίδιους τους Στωικούς, όπως αργότερα και τους εκπροσώπους του Ανθρωπισμού, οι οποίοι θεώρησαν ότι ο άνθρωπος είναι *αυτάρκης και ικανός να προαγάγει τη ζωή του από κάθε άποψη μέσω της συνεχούς πνευματικής προόδου, χωρίς την ανάγκη υπερφυσικής γνώσης ή αποκαλύψεως*,⁵ προβάλλοντας τον ορθολογισμό έναντι της βιωματικής πίστης. Αλλά η πραγματικότητα, η ίδια η ζωή αναιρεί καταλυτικά αυτήν την άποψη, όταν πολύ περισσότερο σήμερα συνειδητοποιούμε πόσο αδύναμος είναι ο άνθρωπος αντιμετωπίζοντας έναν ιό, έναν αδιόρατο εχθρό! Η εμπειρία είναι μια δυναμική πραγματικότητα, ανεξάντλητη, όπως η ζωή, που δεν είναι δυνατόν να εγκλωβιστεί σε γλωσσικά σχήματα και μορφές, που από την φύση τους έχουν μια σχετικότητα.⁶ *Αλλά ιδού γάρ ή βασιλεία του θεού έντος ύμων έστιν* (Λκ. 17, 21).

Για αυτό άλλωστε απέναντι στον Πλάτωνα που υποστήριξε ότι ενώ έχει τη δυνατότητα κάποιος να γνωρίσει τον Θεό, αδυνατεί τελείως να τον εκφράσει,⁷ ο Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως, ο Θεολόγος, αντέτεινε ότι εάν υπάρξει γνώση της αλήθειας, με την κοινοποίησή της ή με την εμπειρία, τότε είναι δυνατόν να διατυπωθεί, ακόμη κι αν αυτή δεν *εκφράζεται κυριολεκτικά*.⁸

Αυτός ο προβληματισμός, που ενυπάρχει σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα ή πλαίσια, ακολούθησε πολλές φορές την πορεία ενός παθιασμένου ερμηνευτικού ορθολογισμού, που εξελίχθηκε σε έναν αναποτελεσματικό θεολογικό ορθολογισμό, προκαλώντας καταστροφικές θεολογικές αλλοιώσεις και επώδυνες για την ενότητα της Εκκλησίας εξελίξεις.⁹ Ακόμη και το σύγχρονο ερώτημα: *Παράδοση ή Αλλοτρίωση*, το οποίο τέθηκε με μεγαλύτερη ένταση στην *Ελληνόφωνη Ορθόδοξη Θεολογία* την 8^η δεκαετία του 20^{ου} αιώνα,¹⁰ κινείται ως συνέχεια μιας αλληλουχίας ερωτημάτων που κλήθηκε να απαντήσει η Ελληνική κοινωνία με μεγαλύτερη συνέπεια από κάθε άλλη φορά, όταν απώλεσε προσωρινά, την οικουμενική της διάσταση μετά την καταστροφή του 1922.

3 Ο πολύς Bill Gates (1955) προβλέπει ότι η τηλεργασία θα καθιερωθεί, μειώνοντας κατά 30% την προσέλευση των εργαζομένων στο χώρο εργασίας τους σε σχέση με την προ της πανδημίας περίοδο, και ακόμη ότι θα μειωθούν κατά 50% τα επαγγελματικά ταξίδια, θα αλλάξει η χωροταξία των μεγάλων επιχειρήσεων στις σύγχρονες πόλεις, ενώ η επιστημονική έρευνα φαίνεται ήδη κερδισμένη. Και όλα αυτά θα οδηγήσουν στην σταδιακή βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών. Από την άλλη πλευρά ο Nicholas Christakis (1962) προβλέπει μετά το τέλος της πανδημίας *μια χαλάρωση στις καταναλωτικές μας συμπεριφορές, μια αναστροφή της θρησκευτικότητας και μια σεξουαλική απελευθέρωση*. Βλ. Christakis 2020. Αντίστοιχοι προβληματισμοί έχουν αναπτυχθεί και στο χώρο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, πρβλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας 2020· Αμβρόσιος πρ. Καλαβρύτων και Αιγιαλείας 2020· Ασπρούλης - Wood 2020· Σαλαπάτας 2020· Vassiliadis 2020· Σακελλαρίου 2020.

4 *ὦ κόσμε ... ἐκ σοῦ πάντα, ἐν σοὶ πάντα, εἰς σέ πάντα* (Μάρκος Αυρήλιος, *Τὰ εἰς ἑαυτόν*, 4, 23).

5 Ιωαννίδης 1934, 174.

6 Βλ. Παπαδόπουλος 1997, 38 κ.ε.

7 *τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν* (Πλάτων, *Τιμαίος*, 28). Πρβλ. Παπαδόπουλος 1997, 39.

8 Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως, *Λόγος ΚΗ´ (Θεολογικός Β´, περί Θεολογίας)*, PG 36, 29-32 και 48. Πρβλ. Eco, 383 κ.ε.

9 Πρβλ. Φειδάς 1994, 251 κ.ε.

10 Βλ. Μεταλληνός 1986.

Η σύγχρονη *Ελληνόφωνη Ορθόδοξη Θεολογία*, η οποία προσμετρά πλειάδα αγίων στις τάξεις της, έχει την αφετηρία της στη Θεολογική Σχολή Αθηνών, της οποίας η ίδρυσή το 1837 ως μια από τις τέσσερις πρώτες σχολές του Πανεπιστημίου Αθηνών απετέλεσε την τομή που διαχωρίζει τη νεώτερη και σύγχρονη περίοδο, από τη μακρά και επώδυνη μεταβυζαντινή.¹¹ Η ένταξη των Ορθόδοξων Θεολογικών Σπουδών σε ένα Πανεπιστήμιο ήταν πράξη πρωτόγνωρη για την Ανατολική Εκκλησία, αφού ακόμη και στην Ορθόδοξη Ρωσία, οι Θεολογικές Σπουδές είχαν αποκλειστεί από τη δομή της Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Δεν είναι του παρόντος να εξετάσουμε ούτε τους σκοπούς, ούτε τους στόχους αυτής της επιλογής, αλλά το βέβαιο είναι ότι είχε μια ιδιαίτερα σημαντική συνέπεια. Συγκεκριμένα άλλαξε, μετέβαλε τον τρόπο εκφοράς του θεολογικού λόγου, τον τρόπο, όχι το ήθος. Και αυτή η αλλαγή δεν έγινε χωρίς συγκρούσεις, αφού η ίδρυση της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης το 1844 στόχευε να ανακόψει την πιθανολογούμενη αλλοίωση που θα προκαλούσε η Θεολογική Σχολή Αθηνών, με την εγνωσμένη γερμανική (δυτική) παιδεία των πρώτων καθηγητών της.¹²

Τελικά, τα πράγματα έλαβαν μια τελείως διαφορετική τροπή, αφού το Πανεπιστήμιο Αθηνών διαμόρφωσε τα τυπολογικά, και κυρίως τα γλωσσικά και επικοινωνιακά πρότυπα ολοκλήρου του Ελληνισμού, είτε αυτός βρισκόταν στο μικρό Νέο Ελληνικό Κράτος, είτε στον υπό Οθωμανικό ζυγό Ελληνισμό, ή αλλαχού. Και αυτό το πολύ ισχυρό ρεύμα, ούτε ήταν δυνατόν να ανακοπεί, ούτε φυσικά να παρακαμφθεί.¹³ Επομένως, ένας θεολογικός λόγος απόμακρος από την κοινωνία την οποία υπηρετεί, όταν δεν είναι λειτουργικός, είναι νεκρός. Έτσι, η Ελληνόφωνη Θεολογία ανανεώθηκε σε λεκτικούς και επικοινωνιακούς τύπους, αλλά δεν απώλεσε το δεσμό με την πηγή της, ούτε την Ορθοδοξία της, μάλλον τη διαφύλαξε, παρακάμπτοντας ακραίους και συχνά άγονους συντηρητισμούς. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι *οι λέξεις τις οποίες ο θεολόγος επιλέγει ως λογικό όργανο, είναι μόνο σημαντικές ή δηλωτικές ή σημειωτικές της αλήθειας. Οι λέξεις στη θεολογία μόνο σημαίνουν ή δηλώνουν την αλήθεια, δεν την περιέχουν ούτε ταυτίζονται με αυτήν μερικά ή ολικά.*¹⁴

Το πέρασμα του ευσεβισμού από την Εκκλησία της Ελλάδος τον 20^ο αιώνα και τα μετεμφυλιακά απόνερα της περιγραφόμενης ως ομάδας των Νεορθοξόξων,¹⁵ που «κατοχύρωσαν στασίδι» μέσω ενός αριστερότροπου βερμπαλισμού και εν πολλοίς μιμητισμού της θεολογίας των γνωστών ρωσογενών θεολόγων της Δύσης,¹⁶ δημιούργησαν από κοινού τις προϋποθέσεις ενός δυνητικού διαλόγου σε μια νέα μορφή «πολιτικής θεολογίας»¹⁷. Αναπτύχθηκε λοιπόν, ένας διάλογος που για πολλά μέλη της *ποιμένουσας Εκκλησίας* είχε αρνητικές διαστάσεις και δημιουργούσε ένα αίσθημα «απέχθειας». Και ενώ αυτά τα κινήματα, ακολούθησαν την ιστορική πορεία όλων των αντίστοιχών τους, η «απέχθεια», που μεταβλήθηκε σε επιλεκτική αδιαφορία, δεν επέτρεψε την καλλιέργεια ενός ουσιαστικού διαλόγου, για θέματα που ήδη συζητούνταν με ενάργεια στη Δύση.

11 Βλ. Μπαλάνος 1931, 142-186· Κοντογιάννης 1987· Μπελέζος 2000, 565-632· Παναγιωτόπουλος 2003· Μανίκας 2018, 19-41.

12 Πρβλ. Μεταλληνός 1989, 483-494.

13 Djuric 1989, 377-385· Miller 1993, 287 κ.ε.

14 Παπαδόπουλος 1997, 54.

15 Πρβλ. Πάλλας 2005· Καλαϊτζίδης 2009· Ασπρούλης 2016.

16 Πρβλ. Φειδάς 2018, 390 κ.ε.

17 Πρβλ. Gibellini 2002, 371-397.

Τις δεκαετίες του '70 και '80, όπως είναι γνωστό, στη σύγκρουση ανάμεσα στους σοσιαλιστές και τους κομμουνιστές εμφανίστηκε ο όρος «πολιτικά ορθό», με τον οποίο οι πρώτοι ειρωνεύονταν την «πολιτική ορθοδοξία» των δεύτερων. Στην αρχή, όμως, της δεκαετίας του '90 στις ΗΠΑ ο όρος απέκτησε νέο εννοιολογικό περιεχόμενο στα πλαίσια της συντηρητικής κριτικής προς τη *νέα αριστερά*, την οποία κατηγόρησαν ότι με τις τοποθετήσεις της απειλεί την *ελευθερία της έκφρασης* και απαιτεί τη συμμόρφωση των κέντρων εξουσίας στις ποικιλώνυμες ομάδες πίεσης (*lobbies*, ΜΚΟ κ.α.). Πράγματι, η *νέα αριστερά* που εκφράστηκε μέσω της διακυβέρνησης των δύο δημοκρατικών προέδρων των ΗΠΑ Bill Clinton (1993-2001) και Barack Obama (2009-2017), επαναπροσδιόρισε την πολιτική της ρητορικής με την αποφυγή εκφράσεων ή ενεργειών που τεκμηριωμένα ή αισθητικά απέκλειαν, περιθωριοποιούσαν ή προσέβαλαν ομάδες ανθρώπων που μειονεκτούσαν κοινωνικά ή γίνονταν διακρίσεις εις βάρος τους (π.χ. ο αντισημιτισμός ή οι ΛΟΑΤ κοινότητες), ενώ ιδρύματα ή ΜΚΟ κατέστησαν προωθημένοι φορείς δημόσιας διπλωματίας. Αντίστοιχα στην Ελλάδα γνωρίσαμε καλά τις ΜΚΟ ως προωθημένους φορείς δημόσιας διπλωματίας μετά το 2015, εξ αιτίας της προσφυγικής κρίσης. Τα διεθνή παραδείγματα είναι πολλά, όπως η *διακριτική υποστήριξη της Αραβικής Άνοιξης* ως «πολιτικά ορθή» προσέγγιση και ως παράδειγμα συνεπούς πολιτικής της κυριουρχούσας στη Δύση αντίληψης περί του ορθού, η οποία δεν περιελάμβανε την πρόληψη επώδυνων φαινομένων πολιτικού και θρησκευτικού *ριζοσπαστισμού*, ο οποίος στην περιοχή είναι ενιαίος (π.χ. το 2012 σημαδεύτηκε από τη δολοφονία στη Λιβύη του Αμερικανού πρεσβευτή John Christopher Stevens και την εκλογική επικράτηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Αίγυπτο).

Στην Πατρίδα μας η *πολιτική ορθότητα* διαδόθηκε αρχικά μέσω της «δημόσιας ιστορίας»,¹⁸ καθώς γρήγορα έγινε το τυπολογικό εργαλείο των *αναθεωρητών*. Όροι όπως «ακροδεξιά» και «ακροδεξιοί» χρησιμοποιήθηκαν με μεγάλη άνεση και πολλαπλές αναφορές, χωρίς αντίστοιχα να εμφανίζονται οι όροι «άκρα Αριστερά» ή «ακροαριστεροί». Με τον ίδιο τρόπο οι αντικομμουνιστές χαρακτηρίζονται «φανατικοί», ποτέ, όμως, οι κομμουνιστές. Η προπαγάνδα είναι δραστηριότητα της Δεξιάς, ποτέ της Αριστεράς. Αντίπαλοι στον Εμφύλιο ήταν ο αυτοαποκαλούμενος «Δημοκρατικός Στρατός» και ο «κυβερνητικός στρατός», όπως τον ονόμαζαν οι πρώτοι, και όχι ο Ελληνικός Στρατός.¹⁹ Και ασφαλώς για την περιγραφή κορυφαίων γεγονότων ο ιστορικός οφείλει πρώτα να *αυτομαστιγωθεί*. Η άλωση της Τριπολιτσάς είναι «σφαγή», ενώ η σημασία της για την Επανάσταση του 1821 αξιολογείται ως δευτερογενές στοιχείο. Αντιθέτως η σφαγή που διαπράχθηκε στην καταστροφή της Σμύρνης, ήταν «συνωστισμός» (οι μαρτυρίες, οι εικόνες χάνονται μπροστά στο αίτημα του πολιτικά ορθού).²⁰ Με τον ίδιο τρόπο αμφισβητήθηκε ο ρόλος της Εθναρχούσας Εκκλησίας στην Τουρκοκρατία, επιλεκτικά στην αρχή (π.χ. το *κρυφό σχολειό*), με καθολικότερο τρόπο στη συνέχεια (θεσμοί και εκπρόσωποί τους) και τέλος συστηματικά τα εμβληματικά πρόσωπα (π.χ. ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ως «αντιγραφείας ιησουϊτικών κειμένων», ο εθνομάρτυρας πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ ως «προδότης»). Όλο αυτό θυμίζει πολύ τη λειτουργία των σύγχρονων troll στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Και είναι γεγονός ότι όλα αυτά τα «δίκτυα» αξιοποιήθηκαν, ταυτίζονται και συντονίστηκαν.

18 Πρβλ. Αθανασιάδης 2015, 15 κ.ε.

19 Πρβλ. Καλύβας 2008.

20 Πρβλ. Αθανασιάδης 2015, 45 κ.ε.

Πάντως, με τον ίδιο τρόπο που μορφές της πολιτικής ορθότητας διείσδυσαν στον ιδεολογικό πυρήνα της νέας αριστεράς στις ΗΠΑ, διαπέρασαν και την ρητορική των *συντηρητικών*. Αντίστοιχα, με τον ίδιο περίεργο τρόπο στην Ελλάδα σήμερα ασκείται η επιρροή της «πολιτικής ορθότητας» με μοναδική γοητεία σε αυτοπροσδιοριζόμενους ως συντηρητικούς θεολογικούς κύκλους, και πέρασε στο λόγο τους με μεγάλη ευκολία και ένταση. Αρχής γενομένης από την αμφισβήτηση της *Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας* στην Κρήτη το 2016. Αξιοποιήθηκαν επιχειρήματα εναντίον της συγκρότησης και του περιεχομένου των αποφάσεων της Συνόδου, με μια μάλλον αλλοπρόσαλλη θεολογική προσέγγιση που ελάχιστα στηριζόταν στην ίδια τη Σύνοδο, αλλά σε μια εικοτολογία και σε συναισθηματικού περιεχομένου αναφορές. Όταν πάλι, τον Ιανουάριο του 2019 παραχωρήθηκε η Αυτοκεφαλία στην Εκκλησία της Ουκρανίας, οι ίδιοι κύκλοι, υιοθετώντας τα επιχειρήματα των αντιτιθέμενων στην κανονική πράξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ανέπτυξαν τις αντιρρήσεις τους φτάνοντας στο σημείο να κατατάσσουν τους εαυτούς τους για ένα κανονικού περιεχομένου ζήτημα, στο επίπεδο των αγωνιστών της ορθοδοξίας της πίστης. Και εσχάτως οι ίδιοι κύκλοι έχουν αναπτύξει τη «θεολογία της συνωμοσιολογίας», αγκαλιάζοντας τους *αρνητές της πανδημίας* και το *αντιεμβολιαστικό κίνημα*. Η απαίτησή τους για «ανοιχτές» Εκκλησίες δεν εδράζεται σε θεολογικά επιχειρήματα, αλλά σε έωλους και κενού περιεχομένου δογματισμούς. Το κυρίαρχο ζήτημα της μετοχής των πιστών στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας αδρανοποιείται και παραμερίζεται, ενώ προτάσσεται ένας καινοφανής θεολογικός ορθολογισμός, εάν όχι *θεολογική αφέλεια*.

Το πρότυπο του χριστιανού ανθρώπου δεν προβάλλεται. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το πρότυπο του «ωραίου» της κοσμοκεντρικής αναζήτησης της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας²¹ προσέλαβε νέες πνευματικές διαστάσεις με την προβολή του προτύπου του αγίου της χριστιανικής ερμηνείας, αλλά στη διαδικασία μιας ισορροπημένης σύνθεσης τόσο το ωραίο όσο και το άγιο, αλληλοπεριχωρούνται και ανασυνθέτουν το ιδανικό πρότυπο του χριστιανού ανθρώπου.²²

Από την άλλη πλευρά η πολιτική θεολογία της Εκκλησίας αφετηριακά τόνιζε την φερόμενη εξουσία και όχι τον φορέα της,²³ προφυλάσσοντας την Εκκλησία από εσφαλμένες εμπλοκές ή ερμηνείες του ρόλου της στα πολιτικά πράγματα.

Αν και το βέβαιο είναι ότι σήμερα η πίστη εκφράζεται με διαφορετικούς τρόπους σε κοινούς γεωγραφικούς χώρους, εντούτοις και οι πιο κλειστές κοινωνίες αισθάνονται την πίεση της πολυπολιτισμικής διείσδυσης. Είναι αλήθεια ότι η διαφορετικότητα προκάλεσε συγκρούσεις, ακόμη και στο εσωτερικό ομογενών θρησκευτικών κοινοτήτων. Είναι, όμως, ο ριζοσπαστισμός το κύριο χαρακτηριστικό του θρησκευόμενου ανθρώπου; Στην προοπτική εκείνων που πιστεύουν ότι ζούμε στην περίοδο του πολέμου των θρησκειών η απάντηση είναι καταφατική. Αλλά εν τέλει, η πραγματικότητα είναι πολυσήμαντη και πολυσύνθετη. Η αδυναμία μας να διακρίνουμε τον θρησκευόμενο από τον ιδεολογικοποιημένο θρησκευτικό φανατισμό οδηγεί σε λάθος συμπεράσματα. Ο αληθινός πιστός είναι αφοσιωμένος στις αρχές του «φυσικού δικαίου» στην πιο καθολική του προοπτική και εφαρμογή. Ο θρησκευόμενος αναγνωρίζει την αξία της

21 Βλ. Eco 2004, 53 κ.ε.

22 Φειδάς 1994, 888.

23 Φειδάς 1994, 248 κ.ε.

ανθρώπινης ζωής και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Δεν του επιβάλλεται αυτό, αλλά το βιώνει. Εδώ βρίσκεται το ουσιώδες. Επομένως ο φανατισμός δεν είναι στοιχείο της ζωής του, αλλά αλλοίωση της πίστης του.

Η ανάδειξη της ταυτότητας δεν σηματοδοτεί τη σύγκρουση, αλλά τη συνάντηση. Ο διάλογος αποτελεί το μοναδικό τεκμήριο έκφρασης. *Γιατί για να αποδώσει καρπούς ο γνωστός μας οικουμενικός διάλογος, οι διαφορές που χωρίζουν τις εκκλησίες δεν πρέπει να αποσιωπηθούν. Πρέπει μάλλον να αποκαλυφθούν και να συζητηθούν με ειλικρίνεια, σεβασμό και πληρότητα.*²⁴ Ειδικά μάλιστα στην εποχή μας που η πολυδιάστατη επικοινωνία (μέσα ενημέρωσης, μέσα κοινωνικής δικτύωσης κ.α.) έχει ανοίξει νέους ορίζοντες, ο διάλογος έχει υπερβεί τις οργανωμένες ομάδες και έχει περάσει στα πρόσωπα. Η ανάδειξη της «κοινωνίας των προσώπων» στο μέτρο του εφικτού, είναι η ουσιώδεις και αποφασιστική συνεισφορά του θρησκευόντος ανθρώπου. Αυτή η ευθύνη βαρύνει πολύ περισσότερο τους ανθρώπους που θέσει καλούνται να υπηρετούν το θεολογικό λόγο.

Επομένως, ο λόγος της Εκκλησίας σήμερα οφείλει να είναι πρωτίστως **θεολογικά ορθός**, διαφορετικά δεν είναι εκκλησιαστικός λόγος. Εκ των πραγμάτων, όμως, δεν δύναται να είναι κενός και προσαρμοσμένος αποκλειστικά στις επιρροές των κατά εποχή αντιλήψεων. Ασφαλώς, δεν πρέπει ο χρήστης να αψηφάει τα τυπολογικά πρότυπα, αλλά να αποφεύγει τις ειδολογικές αναφορές. *Ο μόνος περιορισμός της θεολογικής γλώσσας είναι ότι οφείλει να είναι «από τα καθ' ημάς», να παίρνει λέξεις, τα σχήματα, τις εικόνες, τους τύπους και τις μορφές εκείνες που ανήκουν στο γνωστικό πεδίο και τις δομές των ανθρώπων, στους οποίους και απευθύνεται.*²⁵ Άρα, ο λόγος της Εκκλησίας που είναι όπως κάθε λόγος δημόσιος, με την ιδιαίτερη αξία και διεισδυτικότητά του, οφείλει να εκφράζει με ακρίβεια τις θέσεις της Εκκλησίας, χωρίς όμως να ξεχνά ο φορέας του ότι πρέπει να εκφέρεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην γίνεται αιτία σκανδάλου ή παρερμηνείας. Είναι ρομφαία δίκωπος. Και κυρίως είναι ισχυρότερος και βαθύτερος όταν χαριτώνεται από την εμπειρία της πίστεως του Ποτηρίου.

24 Φλορόσκυ 1992, 22.

25 Παπαδόπουλος 1997, 46.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασιάδης Χάρης (2015): *Τα αποσυρθέντα βιβλία· Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Αθήνα.
- Αμβρόσιος (Λένης) πρ. Καλαβρύτων και Αιγιαλείας (2020): «*Κορωνοϊός!*» Ένα δαιμονικό σχέδιο για την διάλυση της κοινωνίας, Αίγιον.
- Ασπρούλης Νικόλαος (επ.) 2016: *Παναγιώτης Τρεμπέλας· μεταξύ παράδοσης και ανανέωσης, μεταξύ επιστήμης και ιεραποστολής*, Βόλος.
- Ασπρούλης Νικόλαος –Wood Nathaniel (επ. 2020): *Καιρός του Ποιήσαι· η Ορθοδοξία ενώπιον της πανδημίας του κορωνοϊού*, Βόλος (Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου).
- Αυρήλιος Μάρκος, *Τὰ εἰς ἑαυτόν*, 4, (23). A.S.L. Farquharson (εκδ.) 1944: *The meditations of the emperor Marcus Aurelius*, τ. 1, Oxford (Clarendon Press).
- Christakis Nicholas (2020): *Apollo's Arrow; the profound and enduring impact of coronavirus in the way we live*, New York (Little, Brown Spark).
- Χρυσόστομος (Σαββάτος) Μεσσηνίας (2020): *Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η πανδημία του Covid-19*, Καλαμάτα.
- Djuric I. (1989), «Ιστορική αλήθεια, βαλκανικοί πατριωτισμοί και εθνογενέσεις στην παιδεία», *Πανεπιστήμιο: ιδεολογία και παιδεία, ιστορική διάσταση και προοπτικές*, Αθήνα, τ. Β´, σελ. 377-385.
- Eco Umberto (2004): *Ιστορία της Ομορφιάς*, μτφρ. Δ. Δότση – Χρ. Ρομποτής, Αθήνα.
- Eco Umberto (2008): *Από το δέντρο στον Λαβύρινθο, ιστορικές μελέτες για το σημείο και την ερμηνεία*, μτφρ. Έφη Καλλιφατίδη, Αθήνα.
- Gibellini Rosino (2002): *Η θεολογία του 20^{ου} αιώνα*, μτφρ. Παναγιώτης Υφαντής, Αθήνα.
- Ιωαννίδης Βασίλειος (1934): *Ο απόστολος Παύλος και οι Στωικοί φιλόσοφοι*, Θεσσαλονίκη.
- Καλαϊτζίδης Π. - Παπαθανασίου Θ. Ν. - Αμπατζίδης Θ. (2009): *Αναταράξεις στη Μεταπολεμική Θεολογία: η «Θεολογία του '60»*, Αθήνα.
- Καλύβας Στάθης (2008): «Συλλογική μνήμη, δημόσια ιστορία και πολιτική ορθότητα: η δεκαετία του '40 μέσα από τρεις ιστορικές εγκυκλοπαίδειες», Γιώργος Αντωνίου - Νίκος Μαραντζίδης (επ.), *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, Αθήνα (Εστία).
- Κοντογιάννης Σπυρίδων (1987): *Η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών επί τη εκατοπεντηκονταετηρίδι (1837-1987)*, Αθήνα.
- Μανίκας Κωνσταντίνος (2018): «Η ίδρυση της Θεολογικής Σχολής και η θέση της στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά τον 19^ο αιώνα», *Πρακτικά Θεολογικού Συμποσίου 180 Χρόνια Θεολογικών Σπουδών στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-2017)*, 9-11 Μαΐου 2017, Αθήνα, 19-41.
- Μεταλληνός Γεώργιος (1986): *Παράδοση και Αλλοτρίωση: τομές στην πνευματική πορεία του νεώτερου Ελληνισμού κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο*, Αθήνα.
- Μεταλληνός Γεώργιος (1989): «Το πρόβλημα των σχέσεων ελληνικής και γερμανικής θεολογίας τον ΙΘ΄ αιώνα», *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Πα-νεπιστημίου Αθηνών* 28, 483-494.
- Miller W. (1993): *Ελλάδα: 100 χρόνια ελευθέρου Βίου*, μτφρ: Φ. Βώρος, Αθήνα.
- Μπαλάνος Δημήτριος (1931): «Η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (Ι-στορική επισκόπησις 1837-1930)», Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, *Εναίσημα επί τη 35τηρί-δι της επιστημονικής δράσεως του Μακαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος*, εν Αθήναις, σελ. 142-186.

- Μπελέζος Κωνσταντίνος (2000): «Οι διδάκτορες της Θεολογικής Σχολής του Πανεπι-στημίου Αθηνών (από την έναρξη του θεσμού έως σήμερα: 1911-2000)», *Επιστη-μονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* 35, 565-632.
- Πάλλας Δημήτριος (2005): *Ορθοδοξία και Παράδοση, δοκιμή αυτοβιογραφίας*, Ηράκλειο.
- Παναγιωτόπουλος Ιωάννης (2003): *Το ζήτημα του παπικού βικαριάτου του Ανατολικού Ιλλυρικού στη Θεολογική Σχολή Αθηνών των αρχών του Κ΄ αιώνα (η επί διδακτορία κρίση του Αιμιλιανού Πιπέρκοβιτς)*, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος Στυλιανός ((²)1997): *Θεολογία και Γλώσσα· εμπειρική θεολογία – συμβατική γλώσσα*, Αθήνα.
- Φειδάς Βλάσιος (²)1994: *Εκκλησιαστική Ιστορία Α΄*, Αθήνα.
- Φειδάς Βλάσιος (2018): *Εκκλησιολογία μεταξύ Χριστολογίας και Πνευματολογίας υπό το φως της πατερικής παραδόσεως*, Αθήνα.
- Φλορόσκου Γεώργιος (1992): *Οι Βυζαντινοί Ασκητικοί και Πνευματικοί Πατέρες*, μτφρ. Παναγιώτης Πάλλης, Θεσσαλονίκη.
- Πλάτων, Τιμαίος: J. Burnet (εκδ.) 1902: *Platonis opera*, τ. 4, Oxford (Clarendon Press).
- Σακελλαρίου Αλέξανδρος (2020): *Θρησκεία και Πανδημία στην Ελληνική Κοινωνία: σχέσεις εξουσίας, θρησκευτικός λαϊκισμός και η μετέωρη εκκοσμίκευση*, Αθήνα, 2020.
- Σαλαπάτας Αναστάσιος Δ. (2020): *Κεκλεισμένων των θυρών· ημερολόγιο καραντίνας λόγω κορωνοϊού*, Λονδίνο.
- Vassiliadis Petros (εκδ.) 2020: *The Church in a period of Pandemic. Can the present pandemic crisis become a meaningful storm for renewal in our churches?*, Θεσσαλονίκη (CEMES).

POLITICALLY OR THEOLOGICALLY CORRECT? THE KERUGMA OF THE CHURCH TO THE WORLD TODAY

Summary:

The faith is expressed today in different ways in great geographical areas. Even the most closed societies feel the pressure of multicultural penetration. It is true that the diversity has caused conflicts, even within expatriate religious communities. Is the radicalism the main characteristic of the religious man? From the perspective of those who believe that we are living in a time of interfaith warfare, the answer is yes. But in the end, the reality is multifaceted and complex. Our inability to distinguish the religious from ideological religious fanaticism leads to wrong conclusions. The true man of faith is committed to the principles of "natural law" in its most universal perspective and application. The religious person recognizes the value of human life and human dignity. He is not forced to do this, but he experiences it. This hides the truth. The fanaticism is not an element of his life, but an alteration of his faith.

The emergence of identity does not imply the conflict, but the meeting. A dialogue is the only presumption of expression. In order for our well-known ecumenical dialogue to bear fruits, the differences that divide the churches must not be silenced. They should rather be revealed and discussed honestly, respectfully and in total. In our time, when multidimensional communication (media, social media, etc.) has opened new horizons, the dialogue has transcended organized groups and has passed to individuals. The promotion of the "society of persons" to the extent possible, is the essential and decisive contribution of the religious man.

Today, the discourse of the church must primarily be theologically correct, otherwise it is not an ecclesiastical discourse. As a matter of fact, however, it cannot be empty and adapted exclusively to the influences of the perceptions of the time. Of course, the user should not defy the typological standards, but avoid ideological references. The only limitation of theological language is that it must be "from our classes", taking words, shapes, images, types and forms that belong to the field of knowledge and structures of the people to whom it is addressed. Therefore, the speech of the Church, which is like any public speech, with its special value and penetration, must accurately express the positions of the Church, but without forgetting that its body must be delivered in such a way that it does not become a cause of scandal or misinterpretation. It is a double-edged sword. And above all, it is stronger and deeper when it is graced by the experience of the Faith of the chalice Cup.

Keywords:

Politically Correct,
Orthodox Theology,
Pandemic,
Networking Theory.